

RESEARCH BRIEF

วิวัฒนาการ การย้ายถิ่นของ ประเทศไทยร่วมสมัย

เสนอโดย รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์
และ ดร.ภัทรภรณ์ จิ่งเลิศศิริ
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

วิวัฒนาการ การย้ายถิ่นของ ประเทศไทยร่วมสมัย

การย้ายถิ่น เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงประชากร ปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ประกอบด้วย 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยผลักดันจากถิ่นต้นทาง (push factor) และปัจจัยดึงดูดจากถิ่นปลายทาง (pull factor) (Lee, 1966) ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือยุคไหนก็ตาม จะเป็นผลมาจากประเด็นด้านเศรษฐกิจ เช่น ความยากจน รายได้ไม่เพียงพอ กับการใช้จ่ายในครอบครัว ปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดินทำกิน ภูมิอากาศ ความแห้งแล้ง และการมีการจ้างงาน และรายได้ที่ดีขึ้น รวมถึงประเด็นของความเป็นเมือง ซึ่งมีผลต่อการย้ายถิ่นของประชากร

การย้ายถิ่นในประเทศ

การย้ายถิ่นในประเทศให้ความสำคัญกับการย้ายถิ่นภายในราชอาณาจักรไทย การย้ายถิ่นที่ผ่านมาจะเป็นการพึ่งพาจากเครือข่าย และเครือข่ายทางสังคม เช่น คนในหมู่บ้านเดียวกัน คนที่รู้จักกันที่คอยเกื้อหนุนช่วยเหลือในถิ่นปลายทาง

วิวัฒนาการการย้ายถิ่นในประเทศ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุค ได้แก่

Thailand 1.0 (พ.ศ. 2398 – 2513) ยุคเกษตรกรรม

- รูปแบบการย้ายถิ่น “จากชนบทสู่ชนบท” เป้าหมายคือหาที่ดินทำกิน ตามชนบท มีการจับจองที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชไร่ และทำนาเป็นการย้ายถิ่นภายในจังหวัด และเป็นการย้ายถิ่นข้ามจังหวัด และระหว่างภาคมากขึ้น
- นโยบาย นิคมสร้างตนเอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 เป็นต้นมา เช่น นิคมลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา นิคมปราสาท จังหวัดสุรินทร์ นิคมสร้างตนเองจังหวัดลพบุรี ฯลฯ

ในยุคนี้ มีผู้ย้ายถิ่นบางกลุ่มมุ่งหน้าสู่ “กรุงเทพมหานคร จังหวัดทางภาคกลาง” เพราะมีอุตสาหกรรม และการจ้างงาน ทั้งกึ่งฝีมือ และแรงงานแบกหาม การคมนาคมเริ่มดีขึ้น ทั้งเดินทางโดยรถไฟ และรถโดยสารประจำทาง เช่น จังหวัดในภาคกลางจะเข้าสู่กรุงเทพมหานครได้สะดวกกว่าจังหวัดอื่น

Thailand 2.0 (พ.ศ. 2513 – 2529) ยุคอุตสาหกรรม

- รูปแบบการย้ายถิ่น “จากชนบท เข้าสู่เมือง” และจาก “ชนบทเข้าสู่ชนบท”
- มีโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดปริมณฑล เช่น ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร นนทบุรี และนครปฐมจำนวนมาก
- มีธุรกิจบริการ สถานศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น โรงเรียนพณิชยการ โรงเรียนช่างกล ตามแผนการพัฒนาศึกษา ฝีมือแรงงาน สำหรับรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
- มีการส่งเสริมอุตสาหกรรมเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น จังหวัดชลบุรี ระยอง เพราะมีท่าเรือ สนามบินอู่ตะเภา แก๊สธรรมชาติ
- มีการใช้แรงงาน / แรงงานกึ่งฝีมือ / แรงงานมีฝีมือ

Thailand 3.0 (พ.ศ. 2529 – 2559) ยุคเทคโนโลยี

- รูปแบบการย้ายถิ่น จากชนบทสู่ “กรุงเทพฯ และ ภาคกลาง” บทบาทเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ การสื่อสารด้วยโทรศัพท์ มีมากขึ้น การรับทราบข้อมูลข่าวสารการจ้างงานสะดวกขึ้น การคมนาคมในประเทศทางบกที่มีโครงข่ายถนนสายหลัก ระหว่างจังหวัด อำนวยความสะดวกอย่างยิ่ง

Thailand 4.0 (พ.ศ. 2560

- ปัจจุบัน)

- รูปแบบการย้ายถิ่น จากชนบท สู่ “กรุงเทพ และ ภาคกลาง” เพราะเมืองเอกราชยังเป็นกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ในยุคนี้ ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจาก “การผลิตภาคอุตสาหกรรม” ไปสู่ “การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Innovation Drive Economy)”

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1 ผู้ย้ายถิ่น ควรให้ความสำคัญและตระหนักในเรื่องการแจ้งย้ายกับสำนักบริหารการทะเบียน เนื่องจากจะทำให้ระบบทะเบียนย้ายถิ่น มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น
- 2 แบบแผนการย้ายถิ่นของประเทศไทยในอนาคตจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลที่จะส่งเสริมให้ Work from home มากยิ่งขึ้น และที่สำคัญยิ่งระบบคลื่นสัญญาณ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและพลังงาน คือ ไฟฟ้ากับน้ำ หากมีการพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อส่งเสริมปัจจัยการผลิต ให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่วางแผนไว้ ในความก้าวหน้าของประเทศไทยในยุคถัดไป

การย้ายถิ่น ไปต่างประเทศ ของคนไทย

ประชากรไทยมีการย้ายถิ่นออกนอกประเทศมาเป็นเวลานาน พัฒนาการการย้ายถิ่นที่เด่นชัดคือ ในช่วงปลายทศวรรษ พ.ศ. 2520 ที่คนไทยเริ่มย้ายออกไปเพื่อทำงานในต่างประเทศ โดยเริ่มเคลื่อนย้ายไปยังประเทศในแถบตะวันออกกลางและเอเชีย ต่อมาได้มีการย้ายถิ่นไปทวีปอื่น ๆ มากขึ้น เช่น ทวีปอเมริกาเหนือและยุโรป เนื่องจากมีนโยบายเปิดกว้างต่อผู้อพยพย้ายถิ่น การย้ายถิ่นออกนอกประเทศของคนไทยมีทั้งแบบชั่วคราว หมุนเวียน และถาวร แบบชั่วคราว เช่น การย้ายถิ่นเพื่อไปทำงาน เมื่อหมดสัญญาหรือได้ค่าแรงเป็นที่พอใจก็กลับประเทศบ้านเกิด แบบหมุนเวียน คือมีการย้ายถิ่นไปต่างประเทศซ้ำหลายครั้ง เช่น กลุ่มแรงงานเก็บเบอร์รี่ในแถบสแกนดิเนเวีย และแบบถาวรคือผู้ที่ย้ายไปตั้งรกรากถิ่นฐานในต่างประเทศ

ปรากฏการณ์ที่เด่นชัดของการย้ายถิ่นออกนอกประเทศของไทยคือการย้ายถิ่นแบบชั่วคราวและหมุนเวียน เพื่อการทำงานเป็นหลัก อย่างไรก็ตามการย้ายออกเพื่อตั้งถิ่นฐานถาวรในต่างประเทศก็เริ่มมีความโดดเด่นขึ้นเช่นเดียวกัน จากการประมาณการของกรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศพบว่า ในปี 2563 มีคนไทยอาศัยอยู่ในต่างประเทศอย่างถูกกฎหมายทั้งหมด 1,276,546 คนทั่วโลก

จากการศึกษาครอบครัวข้ามชาติไทย-อังกฤษของ ภัทราภรณ์ จิ่งเลิศศิริ (2020) พบว่า การย้ายถิ่นฐานของคนไทยในยุโรปมีแบบแผนที่น่าสนใจ กล่าวคือ ผู้อพยพย้ายถิ่นชาวไทยในทวีปยุโรปหลายประเทศส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ซึ่งย้ายเข้าประเทศโดยช่องทางของการแต่งงานกับพลเมืองชาวยุโรป จากข้อมูลสถิติของประเทศ สหราชอาณาจักร (Home Office, 2019) พบว่า ในช่วงปี 2551-2560 ร้อยละ 66 ของชาวไทยที่ได้วีซ่าถาวรและร้อยละ 95 ของผู้ที่ยื่นขอวีซ่าแต่งงานเป็นเพศหญิง จากการศึกษาผู้หญิงไทยที่ย้ายไปตั้งรกรากและสร้างครอบครัวในสหราชอาณาจักรพบว่า ผู้ย้ายถิ่นมีบทบาทอย่างมากในการเชื่อมต่อและรักษาสายสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในประเทศต้นทางและปลายทาง ทั้งในด้านการส่งเงินกลับ การรักษาสายสัมพันธ์ครอบครัว การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงไทยหลายคนให้ความเห็น

ต่ออุปสรรคที่ตนเองต้องพบเจอ และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองในการใช้ชีวิตในต่างประเทศ

ในภาพรวมแล้ว เรายังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของคนไทยออกจากประเทศไทย และชุมชนไทยในต่างประเทศค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ยังมีประเด็นที่ควรศึกษาในด้านนี้ต่อไป เพื่อให้เข้าใจถึงแนวโน้มและบริบทของการย้ายถิ่นของประชากรไทย รวมไปถึงนโยบายที่ควรให้ความสำคัญกับคนไทยในต่างประเทศมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1 มีการจัดการข้อมูลสถิติที่จำแนกเพศ อาชีพ จุดประสงค์ของการย้ายถิ่น แสดงแนวโน้ม เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์การย้ายถิ่นออกของประชากรไทย
- 2 สนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะต่าง ๆ ระหว่างคนไทยในต่างประเทศและคนไทยในประเทศ เพื่อเพิ่มศักยภาพของทุนมนุษย์ประชากรไทย
- 3 สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายคนไทยในต่างประเทศที่เข้มแข็ง เนื่องจากการมีเครือข่ายจะช่วยให้คนไทยในต่างประเทศสามารถก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคได้มากขึ้น

ติดตามชมคลิปวิดีโอ

ตอนที่ 1

ตอนที่ 2

เอกสารอ้างอิง

กองคุ้มครองและดูแลผลประโยชน์คนไทยในต่างประเทศ กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ.
(5 มิถุนายน 2563). สถิติจำนวนคนไทยในต่างประเทศ ประจำปี 2563. เข้าถึงได้จาก
<https://image.mfa.go.th/mfa/0/zE6021nSnu/stat/stat05.pdf>

Chuenglertsiri, P. (2020). Transnationalism, Family Life, and Wellbeing: Opportunities and Challenges for Thai Marriage Migrants in the UK (Doctoral dissertation, University of Sussex).

Home Office (2019). Settlement Table se_03. Retrieved from
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/781110/settlement-dec-2018-tables.ods

Lee Everette S. (1966). A Theory of Migration. Reprinted in J.A. Jackson (ed.) Migration.
Cambridge:Cambridge University Press.